ANαliZA

časopis za kritično misel

Letnik 1, številka 1, junij 1997 · ISSN 1408-2969

RECENZIJE

Dunja Jutronić

Recenzija: Carlos P. Otero (ur.), Noam Chomsky: Critical Assessments

Citiranje: Dunja Jutronić, »Recenzija: Carlos P. Otero (ur.), Noam Chomsky: Critical Assessments«, *Analiza: časopis za kritično misel* 1, št. 1 (1997): 156–160.

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna (CC BY 4.0), https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sl.

Izdajatelj: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti, Ljubljana.

Elektronska različica je bila leta 2026 rekonstruirana iz izvirnih stavnih datotek in preverjena s tiskano izdajo. Številke strani ustrezajo tiskani izdaji; prelomi strani znotraj prispevka se lahko nekoliko razlikujejo.

Carlos P. Otero (ur.)

recenzirala Dunja Jutronić

NOAM CHOMSKY, CRITICAL ASSESSMENTS

Routledge, London & New York 1994

Osem zbornikov pod skupnim naslovom Noam Chomsky: Critical Assessments je prvi poskus, da bi vse najpomembnejše članke o tem velikem lingvistu zbrali na enem mestu in s tem naredili dostopne številnim bralcem del Chomskega in kritičnih odzivov nanje. Ti zborniki omogočajo vpogled v celoten opus Chomskega (vemo, da je napisal preko dvanajst knjig in na stotine člankov) tako da bralcu, posebej pa znanstveniku, omogočajo dostop do mišljenja in polemik, ki jih je Chomsky imel in jih še ima z najpomembnejšimi lingvisti, filozofi, antropologi in kognitivnimi znanstveniki našega stoletja.

Kako so ti zborniki obsežni, nam pove že samo število strani. Prva dva zvezka z naslovom "Lingvistika" obsegata 819 strani in se, kot nam pove že sam naslov, ukvarjata z lingvistiko Chomskega, vključujeta pa tudi poglavja o zgodnji generativni gramatiki in njenem nadaljnjem razvoju izven ZDA, na primer na Japonskem, v Italiji in v skandinavskih državah. Drugi zvezek vsebuje tudi dodatek, v katerem so navedene vse doktorske disertacije, ki jih je Chomsky vodil in usmerjal. Tukaj najdemo imena kot R. Berwick, J. Bresnan, B. Hall Partee, R. Jackendoff, J. Ross, J. McCawley. Druga dva zvezka z naslovom "Filozofija" v obsegu 919 strani vsebujeta spise o človeškem spoznanju in intelektualni zgodovini. V tem prikazu bom največ govorila prav o tem. Tretji zvezek je posvečen antropološkim temam in obsega 629 strani. O vplivu Chomskega na antropologijo je malo znanega in v tukaj zbranih člankih se lahko bralec prvič seznani s tem. V tem zvezku najdemo tudi zgodovinske in politične članke Chomskega o problemih sodobne družbe. Četrta dva zvezka z naslovom "Od umetne intelegence do teologije: Vpliv Chomskega na sodobno misel", obsegata skupaj 917 strani in sta razdeljena na osem delov, kot so umetna inteligenca, biologija, kognitivna nevrologija, kognitivna psihologija, jezikovna rast (s poglavji kot so učenje jezika, glasbena teorija, književna teorija, antropologija, intelektualna zgodovina, pravo in teologija). Vsega skupaj impresivnih 170 kritičnih člankov in prikazov opusa Chomskega na 3283 straneh. Vsakega od štirih delov spremlja urednikov uvod.

Ker bi bilo nemogoče obravnavati vse zvezke, se bom podrobneje zadržala pri drugih dveh zvezkih, naslovljenih "Filozofija", kar bo najbolj zanimalo bralce te revije. Znotraj tega izbora se bom morala omejiti na določene teme, zaradi tega bom najprej navedla vse članke, ki jih lahko najdemo v tem delu, da bi lahko bralec sam izbral, kar ga zanima. Članke (razen njegovih knjig) navajam v originalu. Seznam je dolg, vendar pa izredno zanimiv: 1. What is wrong with the philosophy of language?; 2. Chomsky's revolution in linguistics; 3. Minds and learning: the Chomskyan revolution; 4. Mentalism in linguistics; 5. The relevance of linguistics to philosophy; 6. Linguistic theory and the philosophy of language; 7. Psychological aspects of the theory of syntax; 8. Grammar, psychology and indeterminacy; 9. Philosophy: back to scientific metaphysics; 10. Philosophical aspects of recent work in linguistics; 11. Noam Chomsky's innatism; 12. The bifurcation of scientific theories and indeterminacy of translation; 13. Scientific perspectives and philosophical dead ends in modern linguistics; 14. Einstein and Chomsky on scientific methodology; 15. Chomsky, Wittgenstein and the behaviorist perspective on language; 16. Gathering evidence for linguistic innateness; 17. Chomsky and his critics; 18. Objections to Chomsky, Noam Chomsky's linguistic theory; 19. Language and the mind; Whence and whither the debate between Quine and Chomsky? 20. Meaning and the mental: the problem of semantics after Chomsky; 21. The autonomy of syntax and semantics; 22. A review of d'Agostino, Chomsky's System of Ideas; 23. A new paradigm; 24. A review of George, Reflections on Chomsky; 25. How not to become confused about linguistics; 26. Knowledge of reference; Language as mental faculty: Chomsky's progress; 27. Grammar, meaning and indeterminacy; 28. Rules and representations: Chomsky and representational realism; 39. Realism vs. conceptualism in linguistics; remarks on the metaphysics of linguistics; 40. The necessity argument; Pragmatism and Chomsky's research programme; 41. Prolegomena to a future evolution metaphysics; 42. The emergence of homo loquens and physical law; 43. Subjacency and sex; 44. Finite-state grammar; 45. Mathematical linguistics; 46. Linguistics and logic; 47. Logical form and linguistic theory; 48. Logical form and LF; 49. Chomsky's variations on a theme by Descartes; 50. Chomsky's Cartesianism; 51. Some critics of Chomskyan theory reviewed. V dodatku najdemo članek Fredericka J. Newmeyera: Has there been a 'Chomskyan revolution' in linguistics?

V tem prikazu se bom osredotočila na tiste vidike filozofskega zvezka, ki so na nek način neposredno relevantni za filozofe. Razpravljala bom o prispevku Chomskega h kognitivni revoluciji, njegovem obnavljanju kartezijanskih idej o vrojenem sistemu znanja jezika in predstavila izziv platonističnega pristopa k mentalizmu v lingvistiki Chomskega.

Znanstveni program, za katerega se zavzema Chomsky, je komputacijski pristop k duhu. Ta obrat v pristopu proučevanja mentalnega se v glavnem imenuje kognitivna revolucija. Ime kognitivna revolucija si različni ljudje različno tolmačijo, vendar pa lahko najdemo tudi skupne ideje in teme. Glavna zamisel komputacijskega pristopa k duhu je v prepričanju, da lahko kritične vidike percepcije, učenja, odločanja, izbora dejanj in podobnega (tj. tega, kar običajno imenujemo kognitiv-

ni procesi) najbolje pojasnimo, če jih razumemo kot računalniške (*softwerske*) probleme. Osnovna zamisel je v tem, da takšni procesi vključujejo formalne operacije nad simbolnimi reprezentacijami, ki potekajo na določeni abstraktni ravni nad ravnijo fizikalnega mehanizma, in to na podoben način, o kakršnem priča standardna znanstvena praksa v trdih znanostih, na primer v fiziki. Chomsky tako opredeli jezikovno sposobnost na osnovi komputacijskega modela, tak model pa vključuje pravila in reprezentacije, s pomočjo katerih je mogoče tvoriti neomejeno število stavkov. Zamisli Chomskega pomenijo prve korake na poti k znanstveni teoriji duha/možganov. Duh je tako spravljen v možganih, ki se jih potem proučuje na določenem nivoju abstrakcije, tj. abstrahirano od fizičnega mehanizma. Zakaj je ta abstrakcija potrebna? Potrebna je zato, ker znanje, ki leži v osnovi obnašanja, ni realizirano na neposreden način. Torej, edina možnost za Chomskega (kot je bila tudi za Descartesa) je postuliranje 'duha' (abstraktne mentalne ravni) kot pojasnjevalnega sistema (podobno kot je Newton postuliral silo teže) in potem proučevati lastnosti duha in njegovo organizacijo. Ne gre pričakovati, da ima sistem znanja, ki omogoča uporabo jezika, karkoli skupnega s sistemi znanja v drugih kognitivnih domenah, kot je npr. percepcija. Za različne kognitivne procese v duhu/možganih namreč obstajajo različni moduli, seveda če sprejmemo ne ravno nesporno tezo o modularnosti uma, ki jo v filozofiji zastopa Jerry Fodor.

Najradikalnejši zaključek o naravi človeškega duha, ki ga Chomsky izpelje iz svojega pristopa k lingvistiki, je, da njegovi izsledki potrjujejo trditve filozofov racionalistov, posebej Descartesa in Leibniza, češ da duh poseduje vrojene ideje. Racionalisti so trdili, da premoremo ljudje znanje, ki ne izhaja iz izkustva, ampak je pred vsakim izkustvom in določa obliko znanja, ki se pridobi iz izkustva. Empirična tradicija od Locka do sodobnih behavioristov gleda na duh kot na nepopisan list papirja. Znanje ne obstaja pred izkustvom, to pomeni, da se vso znanje pridobi z izkustvom. Tako je ta radikalni obrat - od proučevanja obnašanja k sistemu mentalnih reprezentacij in komputaciji - ponovno oživil kartezijanski pristop v sodobni kognitivni revoluciji. Kognitivno revolucijo Chomsky v glavnem razume kot povratek k preteklim pojmovanjem duha in jezika, ki so zapadla pozabi. V središču teh pojmovanj je kartezijanska filozofija s ponovno oživljeno idejo o pomembni vlogi vrojenih mehanizmov in znanj, ki so potrebna za razvoj znanja in razumevanja jezika. Argumenti Chomskega temeljijo na spoznanjih o tem, kako si otroci pridobijo znanje jezika. Gramatika katerega koli naravnega jezika je zelo zapletena in če je del otrokove jezikovne kompetence, kako jo otroku sploh uspe osvojiti? Chomsky trdi, da s ponotranjenjem gramatike otroku uspe nekaj, kar je podobno izdelavi lingvistične teorije pri lingvistih. Če naj bo otrok to sposoben narediti, njegov duh ne more biti *tabula rasa*, temveč mora biti v njem vrojena ne samo dispozicija (tega tudi empirist ne zanika), temveč tudi oblika univerzalne gramatike. Tako so otrokovi možgani programirani za osvajanje jezika in to je del njegove genetske dediščine.

Teza o vrojenosti jezika, tj. teza, da se jezika ne učimo, temveč se pri osvajanju jezika samo razvija to, kar v umu že obstaja, družbeno okolje pa deluje samo kot ‘povzročitelj’ ali ‘pobudnik’ le-tega, je naletela na močno podporo, pa tudi na ostro kritiko. Eden od najostrejših kritikov teze Chomskega o vrojenosti jezika je

Hilary Putnam, ki začuda ni uvrščen v ta zbornik. Putnam skuša pokazati, da so sporni vsi argumenti, ki jih Chomsky navaja v podporo vrojenosti - pomanjkanje negativne evidence (odrasli ne popravljajo otroškega govora), siromaštvo zunanjih dražljajev (otroci so izpostavljeni nepopolnim, pa tudi negramatičnim stavkom), obstoj jezikovnih univerzalij (vsi jeziki imajo isto bazično strukturo), neodvisnost osvajanja jezika od inteligence (vsak otrok se nauči jezika, ne glede na inteligenco). Chomsky trdi, da znanje na splošno, znanje jezika pa še posebej, po eni strani pridobivamo na podlagi neadekvatnega inputa ali dejstev, da pa obstajajo po drugi strani uniformnosti v tistem, kar je naučeno, ki jih nikakor ne moremo povsem upravičiti ali pojasniti s pomočjo empiričnih dejstev. Njegov sklep je, da lahko to neskladje pojasnimo le, če predpostavimo, da ima duh lastnosti, ki so predpogoj za učenje in osvajanje jezika. To je očiten racionalistični ali, kot se danes vse pogosteje imenuje, nativistični pristop k učenju (kot tudi percepciji). Temu nasproti postavlja Chomsky empiristični pristop, ki pa po njegovem ne more zadovoljivo pojasniti procesa osvajanja jezika. V najnovejših razpravah o racionalizmu in empirizmu, ki jih ne najdemo med članki, vključenimi v te zvezke, poskušajo udeleženci najti kompromis, tako da močen nativizem zamenjujejo s šibkim, s tem da dajejo večjo vlogo empirijskemu inputu.

Še nekaj besed o teoriji, ki pomeni najnovejši izziv proučevanjem jezika Chomskega, tj. o t.i. realizmu ali platonizmu v lingvistiki. Trdimo lahko, da so predmeti lingvistične teorije konkretne fizične danosti, namreč zvoki, ki jih proizvedemo (kot menijo nominalisti), ali pa, da so psihološke, mentalne oziroma biološke danosti (to trdijo psihologisti). Lahko pa zanikamo, da bi bila jezikovna dejstva kakršne koli danosti in jih razumemo kot izvenčasovne, neprostorske, objektivne entitete (kot to počnejo realisti ali platonisti). Nominalizem, psihologizem (konceptualizem) in realizem (platonizem) so tako tri osnovne ontološke možnosti v filozofiji lingvistike.

Chomsky je uvrstil lingvistiko v krilo psihologije, ker meni, da je njen predmet mentalna realnost, na kateri sloni resnično jezikovno obnašanje. Lingvistika je zato zanj psihološka teorija. Najresnejša ontološka alternativa temu pristopu je platonizem ali realizem, katerega glavni zagovornik je ameriški filozof in lingvist Jerrold Katz. Po njegovih besedah psihološki ali mentalistični model Chomskega do nedavnega ni imel alternative. Katz, nekdaj učenec in zagovornik lingvistike Chomskega, vidi zdaj v realizmu resno alternativo psihologizmu. Za realista so gramatike teorije o strukturi stavkov, ti pa so abstraktni objekti v podobnem smislu, kakor so števila abstraktni objekti za platoniste v filozofiji matematike. Stavki se tako ne nahajajo v fizičnem prostoru kot zvočni valovi, prav tako pa se ne pojavljajo kot posamezna subjektivnost v obliki mentalnih stanj ali dogodkov. Stavki so abstraktni in objektivni. Odgovor na vprašanje: Teorija česa je gramatika? je zato, da gramatika ni psihološka teorija kompetence, v temelju katere so procesi, s pomočjo katerih se otroci učijo jezika, temveč je gramatika (tj. lingvistična teorija) teorija skupne strukture stavkov v vseh naravnih jezikih. Katz pravi, da so mnoge nepotrebne razprtije posledica nerazločevanja med lingvističnimi in psihološkimi (kognitivnimi) znanostmi. Trdi, da pride do te zmede v glavnem zato, ker ljudje zmotno menijo, da je lingvistika veja psihologije in da gre pri lingvistiki

pravzaprav za področje, kjer gramatične entitete presegajo psihološke oziroma so ločene od njih. Ta najnovejši izziv lingvistiki, razumljeni kot del kognitivne psihologije, je naletel na številne kritike, ker so vsi problemi, ki sicer pestijo platonistične pristope, prisotni tudi v tem pojmovanju lingvistike. Najbolj pereč med njimi je epistemološki, saj ni mogoče pojasniti, kako imamo lahko dostop do platonističnih entitet. Ne zdi se mi, da bi bil realizem resen izziv konceptualizmu. Menim, da je večja težava mentalizma Chomskega v dejstvu, da s takšnim pristopom le težko pojasnimo jezik kot (primarno) družbeno dejstvo. Če sprejmemo Quineovo mišljenje, da je "jezik družbena umetnost" (Quineove pomembne razprave s Chomskim žal niso uvrščene v ta zbornik), nam Chomsky o tem pove le malo ali nič.

Naj zaključim s tem, da dajejo vsi zvezki tega zbornika, posvečeni misli Chomskega, resnično impresivno podobo o obsegu dela samega Chomskega, pa tudi o reakcijah na njegovo delo, ki so bile doslej razpršene po raznih časopisih in zbornikih.

Kot pravi Otero v svojem obsežnem uvodu k tej knjigi, "imajo kaj ponuditi vsakomur, kogar zanima delo najbolj originalnega in najvplivnejšega modernega teoretika jezika - prvega v še vedno majhnem številu naturalistično orientiranih znanstvenikov v zgodovini - delo po vsej verjetnosti najbolj inovativnega živečega filozofa in zanesljivo najizrazitejšega družbenega kritika našega časa" (xxiii). Te čudovito opremljene in vezane zvezke bi želel imeti na svojih policah vsak zainteresiran znanstvenik in filozof, žal pa bodo zaradi svoje cene dostopni le fakultetnim knjižnicam in zelo redkim posameznikom, ki si jih lahko privoščijo. Kdor bi želel čim prej potešiti svojo radovednost, temu je zbornik *Noam Chomsky, Critical Assessments* na voljo v knjižnici Pedagoške fakultete v Mariboru.